

2030: Un territori competitiu i inclusiu és un territori eficient i resilient.

Un model econòmic, social i ambiental sostenible, que incorpora la perspectiva socioambiental, vertebrada una destinació d'excel·lència basada en la qualitat de vida i la qualitat del seu territori.

Frederic Ximeno, Biòleg i Màster en Estudis Territorials i Urbanístics. Soci-Director de l'Estudi Ramon Folch i Associats

La sostenibilitat és un concepte prou ampli i prou madur perquè es pugui abordar conceptualment des de moltes perspectives, com tants d'altres conceptes amb prou profunditat per generar canvis en la manera d'afrontar el desenvolupament humà. Ara bé, hi ha algunes qüestions associades a aquest concepte que no admeten interpretacions ni biaixos: a) és un concepte intergeneracional, per tant, imposa a les generacions que avui vivim el present, i rumiem sobre el futur, incorporar l'anàlisi de les conseqüències de les nostres decisions a mitjà i llarg termini. b) Es tracta d'un concepte holístic que ha d'incorporar una perspectiva econòmica, social i ambiental integrades. c) No es pot al·legar desconeixement. Els darrers 50 anys hem generat prou anàlisi, prou informació i prou recerca per conèixer les externalitats i les disfuncions del nostre model socioeconòmic sobre el medi, el territori, els recursos i les persones. d) No hi ha una fórmula universal, cada comunitat, cada societat i cada territori haurà de trobar el mecanisme per transitar cap a nous models sense disfuncions socioambientals, per bé que l'impacte global d'algunes disfuncions (com ara el canvi climàtic o la contaminació a la Mediterrània) ens imposa solucions multiescalars concertades.

La primera aproximació a les qüestions socioambientals van ser plantejades des de la perspectiva de "final de línia" (*end-of-pipe*, en diuen els anglosaxons). Hem fet depuradores, centres de tractament de residus i va néixer el principi de "qui contamina, paga". Nascut a l'OCDE als anys 70, aquest principi es va concretar a finals dels '80 i '90, en el dret internacional i, sobretot, quan fou plenament adoptat per la Unió Europea com a estratègia comuna. Mentre al sud d'Europa encara som a mitges de fer-lo efectiu, el concepte de sostenibilitat ja ha obert una altra perspectiva, que mereix una nova reflexió: No només cal fer front a les externalitats socioambientals del model econòmic, restaurant els efectes de les disfuncions generades pel seu menysteniment, sinó que també garantir un model de desenvolupament que no en produeixi. Això requereix projecte. Voldria expressar aquesta nova perspectiva tal i com la vam definir fa uns anys en Ramon Folch, l'Ivan Capdevila i jo mateix:

El model socioeconòmic i territorial tenen una perspectiva sostenibilista quan s'integren els objectius socioambientals als objectius socioeconòmics i sectorials, considerant la matriu ambiental com a premissa inel·ludible, sobre la qual també s'estableixen objectius específics per a la seva funcionalitat.

Incorporar aquesta perspectiva a les Illes Balears, vol dir parlar del turisme. Hi concorren dues singularitats: la insularitat (i per tant, amb límits físics evidents de la matriu ambiental), i el pes del sector a l'economia balear (45% del PIB, una autèntica singularitat, fins i tot en l'àmbit de les regions més turístiques del món, si els experts no em diuen el contrari).

CONCEPTES CLAU PER ABORDAR LA PERSPECTIVA SOSTENIBLE AVUI

Objectius socioambientals-projecte i agenda. Qualsevol reflexió sobre el model socioeconòmic i sectorial ha d'abordar al seu objectiu fonamental bàsic i indiscutible: garantir el progrés i l'equitat. Aquest objectiu s'ha d'assolir, tanmateix, d'acord a l'interès col·lectiu per donar resposta a les exigències ambientals i socials, tot promovent un model sostenible. Des d'una perspectiva temporal efectiva, definint una transició efectiva.

La matriu biofísica. La matriu biofísica és el conjunt de vectors abiòtics (clima, substrat, etc.) i biòtics (flora, fauna, etc.) i les relacions que s'estableixen entre ells, que conformen el suport espacial i subjacent a tot el territori. Els condicionats bioclimàtics, geomorfològics, hidrogeològics i ecosistèmics conformen els elements essencials d'aquesta matriu. En principi aquesta matriu biofísica és immanent i contínua, i és allà on s'assenten els nostres constructes (les xarxes urbanes, de comunicació, de mobilitat, allotjaments turístics, etc.). La interacció entre la matriu biofísica i aquestes xarxes, la converteixen en la matriu ambiental.

La matriu ambiental. La matriu ambiental és la interacció de la matriu biofísica amb les transformacions de l'activitat humana i el territori que el planificador es proposa de transformar. La matriu ambiental és desitjablement projectable, i no ha de ser la conseqüència de les resta de planificacions (urbana, mobilitat, turisme..) com fins ara ho ha estat. Cal planificar i decidir en funció d'uns determinats objectius socioambientals.

La informació. L'ecòleg Ramon Margalef deia que per mantenir els sistemes lluny de l'equilibri estacionari, una part de la informació dels sistemes naturals (també serveix per als sistemes urbans) es fixa en les estructures i una part de la informació flueix. Si es té la capacitat de gestionar millor la informació que circula pel sistema (i sembla que en tenim la capacitat), es pot incorporar la lògica dels fluxos que es produeixen en la matriu ambiental per millorar la relació dels fluxos turístics i el seu efecte sobre la matriu.

L'escala dels fenòmens. Cal treballar a l'escala adequada i real dels fenòmens que no necessàriament coincideix amb l'escala competencial.

La flexibilitat i la temporalitat. Tenint en compte la complexitat i la volatilitat turisme i les incerteses sobre l'evolució socioeconòmica i tecnològica, és difícil fer una predicció de l'evolució i el ritme dels canvis. Per tant, són necessàries solucions més flexibles i amb capacitat més gran d'adaptar-se als canvis.

ELEMENTS A CONSIDERAR PER A LA SOSTENIBILITAT DEL MODEL

Les externalitats, el metabolisme i els serveis ecosistèmics Cal incorporar l'anàlisi dels costos reals del turisme -tant en termes d'inversió pública com de benestar i salut dels ciutadans (públics i privats) dels efectes del turisme sobre el metabolisme. Això significa que cal treballar el model turístic en estreta relació amb la planificació urbanística o també amb la planificació energètica. El balanç cost-benefici actual, i el procés necessari per maximitzar-lo. En aquest balanç caldrà incorporar els serveis ecosistèmics. La matriu ambiental, quan és funcional, proveeix d'un conjunt de serveis (alguns amb valor econòmic, d'altres intangibles) que es deixen de proveir quan no és funcional. Cal incorporar aquest capital en el balanç econòmic.

La descarbonització L'Acord de París certifica un món que transita cap a la neutralitat carbònica. Els combustibles fòssils, avui, són un factor clau del model econòmic de Balears (transport aeri, transport terrestre, generació elèctrica, alimentació, recursos...). Per tant, és imprescindible situar aquesta perspectiva a llarg termini i dissenyar un model propi de transició. L'agenda 2030 de la UE fixa un 27% de generació elèctrica renovable. Caldrà definir què podran aportar les Illes Balears.

L'eficiència. L'eficiència, la suficiència i l'estalvi són factors clau del model. Caldrà generar un model turístic que minimitzi l'ús de recursos. La nostra experiència ens mostra que, amb una agenda de mesures de gestió és factible la reducció del 10% del consum de manera immediata i sense inversió. L'objectiu europeu pel 2030 és d'una reducció del 27% del consum energètic. Cal veure on actuar immediatament i després, on invertir per assolir el 17% que resta.

La resiliència La resiliència és la capacitat d'un sistema de superar les pertorbacions. És convenient que aquest concepte vagi penetrant en la lògica de la perspectiva sectorial i territorial. Així i tot, se li ha de donar contingut, tot creant estructures i pensant models que tinguin capacitat de reaccionar davant de canvis imprevistos. Resiliència vol dir modularitat, redundància i diversificació, i no duplicació ni sobredimensionament. Cal incorporar la perspectiva del canvi climàtic. A més de l'evolució dels mercats competidors, cal tenir en consideració les projeccions que anuncien canvis en les condicions de les Illes.

Intel·ligència i cogestió Cal donar informació al ciutadà per tal que aquest actuï de la manera més eficient i que més li convingui. S'ha de ser conscient que, amb molta probabilitat les decisions que prengui no sempre seran les que hagin previst els models. Mitjançant l'ús de TICs es pot millorar substancialment la relació amb el ciutadà i el turista, així com la gestió diària.

Producció distribuïda-Economia verda- diversificació. Moltes economies consolidades estan avançant cap aquest model. Es presentaran alguns exemples i com es poden considerar en el cas de les Illes Balears.

La ponència es tancarà amb algunes idees sobre el paper del govern i algunes línies d'acció que poden ser útils per a la reflexió.